

**CU PRIVIRE LA TEZAURUL DE DINARI ROMANI DIN TIMPUL
REPUBLICII GĂSIT ÎN 1909 LA MURIGHIOL (JUD. TULCEA)**

Una din preocupările actuale ale numismaților din țara noastră și-a fixat ca obiectiv permanent reconsiderarea tuturor informațiilor cu privire la tezaure monetare descoperite în trecut pe aceste meleaguri și care, în trecerea vremii și din motive diverse, s-au risipit fără urme. Ele nu mai sînt deci accesibile unei cercetări exigente, dispunînd în zilele noastre de rezultatele cele mai noi, înregistrate în fiecare compartiment al disciplinei numismaticii. Exemple ale unor asemenea preocupări de valorificare a vechilor tezaure monetare sînt numeroase și bine cunoscute, fapt ce ne dispensează de a le mai înșira aici. În cadrul acestor preocupări, se înscrie și contribuția prezentă, care își propune ca obiectiv reconstituirea, fie și parțială, a unui tezaur de dinari romani din timpul republicii, găsit înainte de primul război mondial la Murighiol (jud. Tulcea).

Despre acest tezaur se cunoștea în literatura de specialitate de la noi o simplă mențiune, consemnată de către Const. Moisil, într-un studiu consacrat cetăților romane și bizantine de la Dunărea de Jos¹. Semnalînd vestigiile descoperite începînd din 1892/1893 în ruinele de la punctul „Cetatea, lîngă satul Morughiol (azi Murighiol, jud. Tulcea), autorul arată că aici, „s-au găsit incidental o cantitate mare de monede, vîrfuri de sulite și alte arme, care s-au risipit pe la diferite persoane“². Examinînd o parte din aceste monede, a constatat că printre ele, figurează și „o serie de monede romane republicane de argint din veacul II și I în. d. Cr., de ale familiilor Appuleia (L. App. Saturnius), Claudia (P. Clodius M. f.), Fabia (Labeo), Furia (L. Furius Brocchus), Iulia (Caesar) și Vibia (Pansa)“³.

Deși la prima vedere, această informație este destul de vagă ea a fost totuși preluată de către alți cercetători ca atestînd descoperirea la Murighiol a unui tezaur de dinari romani din timpul repu-

¹ Const. Moisil, *Cetăți romane de la Dunărea de Jos pe brațul Sf. Gheorghe* (din „*Excursiune arheologică în Dobrogea*“), în *BCMI*, 2 (1909), p. 89.

² *Ibid.*

³ *Ibid.*

blicii⁴. Cu toate acestea, ne-am putea întreba dacă notița lui Moisiil se referă într-adevăr la descoperirea unui tezaur monetar. Răspunsul ni se pare a fi afirmativ, pentru următoarele motive :

Observăm în primul rînd că, în afară de „seria“ acestor dinari, Moisiil menționează ca fiind găsite în aceleași ruine de la Murighiol monede de argint de la Filip Arabul (244—249) și o monedă de aur de la Marcianus (450—457)⁵, prin urmare, descoperiri care în mod evident nu au nici o legătură cu dinarii romani republicani. Aceștia din urmă au putut deci constitui un tezaur omogen.

În al doilea rînd, ne sînt cunoscute astăzi și alte tezaure cuprinzînd dinari romani din timpul republicii, îngropate în secolele II—I î.e.n. de-a lungul malului dobrogean al Dunării, de la Ostrov⁶ la Garvăn⁷ și la Tulcea⁸. Acest fapt ne îndrituiește să considerăm plauzibilă o descoperire cu conținut similar și la Murighiol.

O lucrare mai veche, cuprinzînd descrierea unor monede romane inedite sau variante, în raport cu cele publicate pînă la 1911 în repertoriile clasice ale lui Babelon⁹ și Cohen¹⁰, aduce o interesantă contribuție, rămasă neobservată pînă astăzi, cu privire la un tezaur de dinari romani republicani care ar putea fi tocmai cel de la Murighiol. Autorul acestei lucrări, Luigi Paulon, era un colecționar amator din Craiova¹¹, care reușise să adune, printre alte piese deosebit de prețioase¹² și o serie de monede romane din vremea republicii și a imperiului. Publicînd ineditele și variantele care i s-au părut mai intere-

⁴ Spre exemplu la Bucur Mitrea, *Penetrazione commerciale e circolazione monetaria nella Dacia prima della conquista*, în ED, 10 (1943), p. 113, nr. 114; idem, *Contribuții la studiul circulației monetare în Dobrogea în secolul I î.e.n. Tezaurul de denari romani republicani de la Costinești, jud. Constanța*, în *Pontica*, 3 (1970), p. 132, n. 2; Radu Ocheșanu, *Denari romani republicani descoperiți în Dobrogea*, în *Pontica*, 4 (1971), p. 76, n. 3.

⁵ Const. Moisiil, *op. cit.*, p. 89.

⁶ Idem, *Monete și tezaure monetare din România (vechiul teritoriu geto-dac)*, în BSNR, 17 (1922), p. 58, nr. 91; restul bibliografiei la Bucur Mitrea, *Contribuții la studiul circulației monetare în Dobrogea...*, *loc. cit.*, p. 132, n. 2.

⁷ Alexandru Barnea, *Un tezaur de denari romani republicani descoperit în nord-vestul Dobrogei*, în SCN, V (1971), p. 273—276 + 2 pl.

⁸ C. Preda și G. Simion, *Un tezaur de monede romane republicane din Dobrogea*, în SCN, III (1960), p. 545—546.

⁹ Ernest Babelon, *Description historique et chronologique des monnaies de la république romaine vulgairement appelées monnaies consulaires*, 2 vol., Paris, 1885—1886.

¹⁰ Henry Cohen, *Description historique des monnaies frappées sous l'empire romain communément appelées médailles impériales*, 2e édition, 8 vol., Paris, 1880—1892.

¹¹ Despre Luigi Paulon (mort în 1916), am prezentat recent o comunicare în ședința din 2 iulie 1972 a filialei Craiova a Societății numismatice române, sub titlul *Vechi preocupări de numismatică la Craiova*.

¹² Printre altele, monede pontice, prezentate de Octavian Iliescu, *Monete pontice din colecțiile Cabinetului numismatic al Olteniei*, mențione în CNA, 16 (1942), p. 78; tezaur de stateri ai orașului Damastium, găsit la Ișalnița, lângă Craiova și monede dacice, prezentate de C. S. Nicolăescu-Plopșor, mențione *ibid.* (dar fără a se aminti și tezaurul de stateri de Damastium).

sante¹³, autorul citat descrie trei dinari; dintre aceștia, doi reprezintă variante față de tipurile înregistrate de Babelon și au fost emiși de către magistratii monetari P. Fonteius P. f. Capito și Man. Acilius, iar al treilea este o piesă hibridă, imitând dinarii bătuți de C. Vibius C.f.C.n. Pansa (pentru avers) și M. Plaetorius M. f. Cestianus (pentru revers)¹⁴. Cu acest prilej, Paulon notează că monedele în cauză fac parte dintr-un tezaur de 117 dinari consulari, găsit cu ani în urmă în Dobrogea; din acest tezaur, un număr de 103 exemplare au intrat în colecția sa¹⁵. Autorul nu ne dă nici o informație cu privire la celelalte 100 piese din colecție, care provin din tezaurul dobrogean, probabil pentru motivul că ele reprezentau emisiuni cunoscute repertoriului lui Ernest Babelon.

Pînă astăzi, nu am găsit în alte izvoare date cu privire la descoperirea, în Dobrogea, anterior anului 1911, a unui tezaur de dinari romani republicani, cu excepția celui semnalat de către Const. Moisil. Putem deci admite că la Murighiol, s-a găsit înainte de 1909 un tezaur de dinari romani din timpul republicii, tezaur care ar fi cuprins un număr de 117 exemplare. Dintre acestea, 103 piese au intrat în colecția craioveană a lui Luigi Paulon, autor bine informat asupra numărului total al dinarilor care intrau în componența acestui tezaur și deci, și asupra locului unde s-a făcut descoperirea. Din cele 14 exemplare neachiziționate de către Paulon, un număr de șase piese au fost identificate de către Const. Moisil¹⁶.

Dacă această conjectură este corectă, am avea următoarea reconstituire parțială a tezaurului de la Murighiol:

I. Lotul văzut de Const. Moisil

1. Q. Fabius Labeo,	Sydenham ¹⁷ , nr. 532 — cca. 109 î.e.n.
2. L. [Appuleius] Saturninus,	„, nr. ? — cca. 100—97 î.e.n.
3. C. Vibius C. f. Pansa,	„, nr. ? — 89—88 î.e.n.
sau	
C. Vibius C.f.C.n. Pansa,	„, nr. ? — cca. 48 î.e.n.
4. L. Furius Brocchus,	„, nr. 902 — cca. 61 î.e.n.
5. Caius Iulius Caesar,	„, nr. ? — 54—44 î.e.n.
6. P. Clodius M. f.,	„, nr. ? — cca. 41 î.e.n.

II. Lotul intrat în colecția Luigi Paulon, Craiova

7. P. Fonteius P. f. Capito	Sydenham, nr. 901 — cca. 61 î.e.n.
8. Man. Acilius,	„, nr. 922 — cca. 55 î.e.n.

¹³ Luigi Paulon, *Monete romane inedite o varianti nella coll. L. Paulon di Craiova. Contributo al Corpus Numorum Romanorum*, în *Rivista italiana di numismatica*, 24 (1911), fasc. II, p. 185—198 + pl. V și extras, Milano, 1911, 14 p. + 1 pl.

¹⁴ *Ibid.*, p. 185—186 (1—2 ale extrasului).

¹⁵ *Ibid.*, p. 186, nota sub nr. 6.

¹⁶ V. supra, nota 1.

¹⁷ Edward A. Sydenham, *The Coinage of the Roman Republic*, Londra, 1952.

9. Dinar hibrid, imitație barbară, avers tip C. Vibius C.f.C.n. Pansa, Sydenham, nr. 947, cca. 48 î.e.n.; revers tip M. Placitorius M. f. Cestianus, Sydenham, nr. 809, cca. 68—66 î.e.n.; databil prin urmare după cca. 48 î.e.n.

10—109. Nedescrise.

Mai rămân opt piese care, după precizarea lui Paulon, au intrat în compunerea acestui tezaur, dar a căror soartă a rămas necunoscută.

Ar fi, de bună seamă, fastidios și inutil să încercăm a studia mai departe circulația dinarului roman republican la Dunărea de Jos, în secolele II—I î.e.n.¹⁸ și implicațiile istorice ale ascunderii acestui tezaur în ruinele de la Murighiol, chiar dacă am recurge în acest scop și la alte izvoare numismatice contemporane, despre care deținem mai multe date — în speță, tezaurele de la Garvăn și de la Tulcea. Așa cum am arătat la începutul acestei note, obiectivul propus s-a limitat la valorificarea unor informații rămase pînă azi în afara atenției cercetătorilor români. Ele aduc însă o reală contribuție la completarea cunoștințelor noastre despre răspîndirea la Dunărea de Jos, mai precis, în nordul Dobrogei, a dinarului roman din timpul republicii.

A n e x a

Avînd în vedere faptul că nota lui Luigi Paulon este inaccesibilă cercetătorilor români, reproducem mai jos descrierea celor trei dinari presupuși a face parte din tezaurul de la Murighiol; de asemenea, reproducem și planșa anexată lucrării citate.

1. *P. Fonteius P. f. Capito (cca. 61 î.e.n.)*

Av. P. FONTEIVS CAPITO III VIR CONCORDIA Capul diademat și acoperit cu văl al Concordiei spre dr.

Rv. T. DIDI. IMP. VIL. PVB *Villa Publica*, văzută din față, cu frontonul oblic spre st. și coloane.

AR. Dinar. Babelon, Didia, nr. 1; Sydenham, nr. 901, cu coloane, 901 a, cu porți; peste tot însă *Villa Publica* e reprezentată cu frontonul oblic spre dr. și nu spre st., cum se vede pe varianta descrisă de Paulon (planșa, nr. 2).

2. *Man. Acilius (cca. 55 î.e.n.)*

Av. SALVTIS de sus în jos în cîmpul st. Capul laureat al lui Salus spre dr.

Rv. MN. ACILIVS IIIVIR VALETV (MN și TV în ligatură). Valetudo (Salus) în picioare spre st., sprijinindu-și brațul st. de o coloană și ținînd în dr. șarpele.

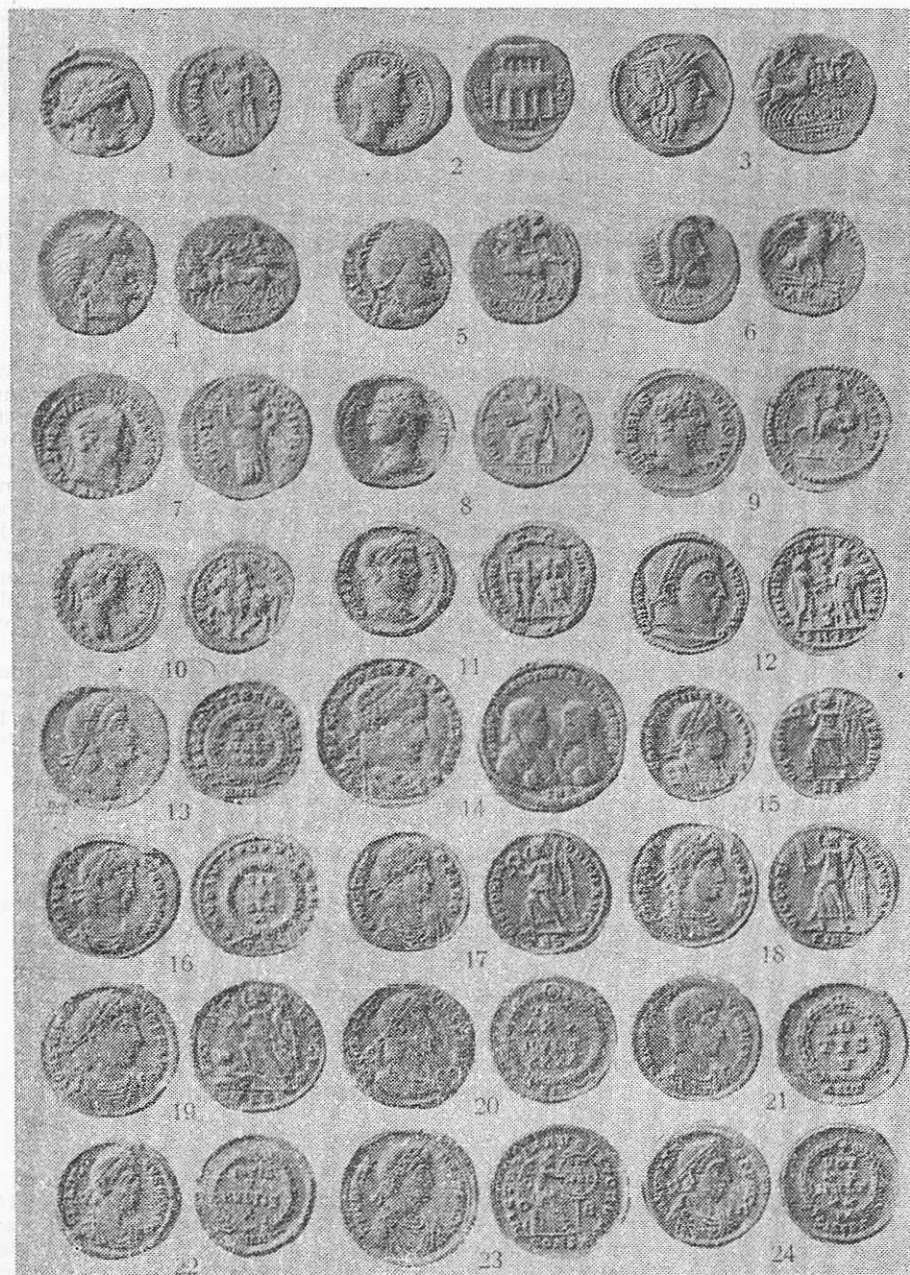
AR. Dinar. Babelon, Acilia, nr. 1, dar legenda aversului de jos în sus; Sydenham, nr. 922, cu legenda aversului și de sus în jos, și de jos în sus (planșa, nr. 1).

3. *Dinar hibrid, imitație barbară (după cca. 48 î.e.n.)*

Av. PANSA (cu S invers). Masca lui Pan, cu barbă, spre dr.

Rv. M PLATORIVS M F AEL CVR (PLATORIVS în loc de PLAETORIVS

¹⁸ Precizăm că în nota de față nu au fost amintite tezaurele care cuprind dinari romani republicani împreună cu dinari romani din primele decenii ale imperiului.

Plansa I. — Monede romane din colecția Luigi Paulon — Craiova (reproducere după Rivista italiana di numismatica, 24, 1911, pl. V).

și AEL în loc de AED). Acvilă cu aripile deschise, stînd pe un trîznet. AR. Dinar hibrid, imitînd aversul dinarului emis de C. Vibius C.f.C.n.Pansa, Babelon, Vibia nr. 18; Sydenham, nr. 947, cca. 48 î.e.n., și reversul dinarului emis de M. Plaetorius M.f. Cestianus, Babelon, Plaetoria, nr. 4; Sydenham, nr. 809, cca. 68—66 î.e.n.; bătut probabil într-un atelier dacic, după 48 î.e.n.

A PROPOS D'UN TRÉSOR DE DENIERS ROMAINS RÉPUBLICAINS TROUVE EN 1909 À MURIGHIOL (DÉP. DE TULCEA)

Résumé

Se basant sur une note publiée par Luigi Paulon dans *Rivista italiana di numismatica*, 24 (1911) et restée inconnue jusqu'à présent aux chercheurs roumains, l'auteur essaie de reconstituer même partiellement un trésor découvert avant 1909 à Murighiol (dép. de Tulcea) et qui comprenait des deniers romains frappés au temps de la république. Ce trésor avait été signalé dans *BCMI*, 2 (1909), p. 89, par Const. Moişil, qui en avait identifié seulement quelques exemplaires échelonnés de cca. 109 à 41 av.n.è. Dans la note de Luigi Paulon déjà citée, il est question d'un trésor comprenant 117 deniers romains républicains, trouvé en Dobroudja quelques années auparavant. De ce trésor, Paulon — un collectionneur amateur de Craiova — avait acquis 103 pièces dont il publia deux variantes, par rapport aux émissions incluses dans le répertoire d'Ernest Babelon, et un denier hybride (L. Paulon, *ouvr. cité*, pp. 185—186). La description des trois pièces susmentionnées y est accompagnée par une note concernant leur provenance (*ibid.*, p. 186).

Les informations publiées par Const. Moişil et Luigi Paulon amènent l'auteur à considérer qu'il s'agisse en l'occurrence d'un seul trésor de deniers romains républicains, découvert avant 1909 à Murighiol (dép. de Tulcea) et qui complète le tableau de la circulation au Bas-Danube du denier de Rome, au milieu du Ier siècle av. n.è.

EXPLICATIONS DES PLANCHES

Planche I. — Monnaies romaines de la collection Luigi Paulon — Craiova (reproduite d'après la *Rivista italiana di numismatica*, 24, 1911, pl. V).

ÜBER DEN SCHATZ VON RÖMISCHEN DENAREN AUS DER ZEIT DER REPUBLIK, DER 1909 IN MURIGHIOL (KREIS TULCEA) GEFUNDEN WURDE

Zusammenfassung

Anhand einer von Luigi Paulon in *Rivista italiana di numismatica*, 24 (1911) erschienen Notiz, die den rumänischen Forschern bisher unbekannt geblieben war, versucht der Verfasser, wenn auch teilweise, einen Schatz zu rekonstituieren, der vor 1909 in Murighiol (Kreis Tulcea) gefunden wurde, und der römische Denare aus der Zeit der Republik enthält. Dieser Schatz wurde in *BCMI*, 2 (1909, S. 89) von Const. Moişil gemeldet, der nur einige seiner Stücke identifiziert hatte und die vom Jahre 109 bis 41 v.u.Z. reichen. In der oben genannten Notiz von Luigi Paulon — einem Sammler aus Liebhaberei, aus Craiova — ist die Rede von einem

aus 117 römischen republikanischen Denaren, der einige Jahre vorher in der Dobrudscha gefunden worden war. Von diesem Schatz hatte Paulon 103 Stück angekauft, wovon er zwei Varianten veröffentlichte, eine die im Repertoire von Ernest Babelon enthalten ist und einen hybriden Denar (L. Paulon, *a.a.O.*, S. 185—186). Die Beschreibung der genannten Stücke ist von Mitteilungen über ihre Herkunft begleitet.

Die von Const. Moisil und Luigi Paulon veröffentlichten Informationen haben den Verfasser dazu veranlaßt, seiner Ansicht Ausdruck zu geben, daß es sich hier um einen einzigen Schatz römischer republikanischer Denare handelt, der vor 1909 in Murighiol (Kreis Tulcea) geborgen wurde, und der das Bild des römischen Denarumlaufts im unteren Donaauraum Mitte des Jahrhunderts v.u.Z. vervollständigt.